
THE HOLIDAY RITUAL – A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF ALTERNATIVE FORMS OF TOURISM IN STRANDZHA

Stanko Stankov

University of Food Technologies, Plovdiv, Bulgaria, docstankov@gmail.com

Hafize Fidan

University of Food Technologies, Plovdiv, Bulgaria, hfidan@abv.bg

Kremena Nikovska

University of Food Technologies, Plovdiv, Bulgaria, krnikovska@abv.bg

Abstract: The diversity of the festive rituals in the Bulgarian lands is a complex multicultural model. This area's mystical charm is achieved by combining mountain, direct, and sea, and in ethnographic terms by mixing the cultural features of three groups - rupees, cuttings and Zagorje. The ethnic profile of the region and its movement over the centuries emphasizes its culture, which firmly preserves its ethnic identity and supports a lasting ethnocultural identity. Often these specific holiday rituals are formed as an objective need of an individual or group of people. The whole sequence of actions combines in a certain way part of the cultural-historical past, social norms, art, aesthetics, and others. Multiplex ritual practices are a prerequisite for attracting tourists from both the region and foreign. Combining the festive rituals of a particular area with the area's seasonal characteristics can be used as a tourist resource to create a rich cultural calendar of the site. On the territory of Strandzha, a complex system of folklore and ritual events can be established, which will be part of the specialized types of tourism. There is an increase in tourists by over 25% who visited a tourist destination which offers a rich cultural program typical of the region. Organizing festivals related to traditional food and biodiversity, specific to the region's rituals, can increase tourists' interest in visiting the tourist destination. Several tour operators consider the preparation of a holiday calendar with region-specific events to attract foreign tourists. The firefighting, mummer's day, Easter holidays, the custom "Mara lishanka", St. George's Day, Midsummer's Day, "Misha wedding," and other Strandzha's rituals could be further combined with the culinary festivals, hiking tours, religious tours, worship, sea tourism, and others. The region's main disadvantage is the poorly developed infrastructure and the demographic problems related mainly to the aging population. In recent years, the positive effect of European investments in infrastructure projects related to the enrichment of tourist infrastructure and the region's promotion as a tourist destination has been reported.

Keywords: ritual, holiday, Strandzha, tourism

ПРАЗНИЧНАТА ОБРЕДНОСТ – ФАКТОР ЗА РАЗВИТИЕ НА АЛТЕРНАТИВНИ ФОРМИ НА ТУРИЗЪМ В СТРАНДЖА

Станко Станков

Университет по хранителни технологии – Пловдив, docstankov@gmail.com

Хафизе Фидан

Университет по хранителни технологии – Пловдив, hfidan@abv.bg

Кремена Никовска

Университет по хранителни технологии – Пловдив, krnikovska@abv.bg

Резюме: Пъстротата на празничната обредност по българските земи представлява сложен мултикултурен модел. Мистичното очарование на Странджа се постига от съчетанието на планина, равнина и море, а в етнографски план от смесване на културните особености на три групи – рупци, тронки и загорци. Етническият профил на района и неговото движение през вековете акцентира върху неговата култура, която в най-силна степен съхранява етническото му самосъзнание и подпомага формирането на трайно етнокултурно самосъзнание. Често тези специфични празнични обреди се формират, като обективна потребност на индивида или група от хора. В цялата последователност от действия се съчетават по определен начин части от културно-историческо минало, социални норми, изкуство, естетика и други. Сложните обредни практики са предпоставка за привличане на туристи, както от района, така и чуждестранни. Комбинирането на празничната обредност на определен район със сезонните му характеристики могат да бъдат използвани, като туристически ресурс за създаване на богат културен календар. На територията на Странджа може да бъде обособена сложна система от фолклорно-обредни

събития, които да бъдат част от специализираните видове туризъм. В сетовен план е отчетен ръст на туристите с над 25% посетили туристическа дестинация, в която се предлага богата културна програма типична за съответния район. Организирането на фестивали свързани с традиционните храни, биоразнообразието, типични за локациите обреди може да повиши интереса на туристите за посещение на туристическата дестинация. Редица туроператори отчитат изготвянето на празничен календар с характерни за населените места събития, като средство за привличане на чуждестранни туристи. Характерните за Странджа празници свързани с местната обредност – нестинарство, филек, кукеровден, великденските празници, обичая „Мара лишанка”, Гергьовден, Еньовден, „Миша сватба” и други могат да бъдат допълнително съчетани с кулинарни фестивали, пешеходни турове, поклоннически, религиозен, морски туризъм и други. Основен недостатък на район Странджа е слабо развитата инфраструктура и демографските проблеми свързани с предимно застаряващото население. В последните години се отчита положителния ефект на европейските инвестиции в инфраструктурни проекти свързани с обогатяване на туристическата инфраструктура и популяризиране на района, като туристическа дестинация.

Ключови думи: обредност, празнична обредност, Странджа, туризъм

1. МУЛТИКУЛТУРЕН МОДЕЛ И ТУРИСТИЧЕСКИЯ СЕКТОР

Туризмът е един от най-динамично развиващите се сектори, както в национален, така и в световен план. Интензивността в развитието на отрасъла може да бъде силно представена чрез прилагане на различните форми на алтернативен туризъм. Динамиката в популяризирането на туристическите дестинации зависи от състоянието на природата и културно-историческа среда. Много често в обхвата на факторите за развитие на районите попада и така наречената „мултикултурност“. Понятието попада в политически, емпиричен, и социален контекст, тъй като съществува в живота на човека [1, 2]. Именно наличието на мултикултурността в редица обредни и празнични цикли и взаимното им преплитане обособява богатия празнично-обреден календар на хората населяващи земите на Странджа (Фиг. 1).

Фигура 1. Карта на Природен парк Странджа [3]

Наличието на богато ситуиран културен пласт от мегалити (кромхлери, менхири, долмени, шистови гробове), скалноизсечени паметници (скални релефи, каменни статуи, скални гробници, скални тронове и други), градени обекти (тюрзиси, светилища, некрополи, селища, крепости), почитани природни обекти (оброчища, свещени извори, езера, водопади, вировете, вековни дървета, пещери и други), християнски и мюсюлмански свети места, езически култове и други са живи доказателства за наличието на типичния мултикултурен модел разположен на територията на Странджа планина. Допълнително придружаващите орнаменти в културния пласт подчертават празничната обредност в района. Историята обредната и празнична култура по земите на Странджа е изключително богата. Многообразието от прояви на обредно творчество, които характеризират духовната култура на етносите се определя преди всичко от особеностите на неговия етнокултурен разцвет [2, 3].

С цел намаляване на загубите и вредите от туризма, възниква алтернативния туризъм, който обединява „меки”, „зелени” форми на туризъм, като основния акцент попада върху съхраняването на природна среда, автентичната атмосфера, запазените традиции и култура, възможността за съчетаване на бизнес дейности и множество мероприятия свързани с опазване на околната среда [4].

Алтернативният туризъм в района на Странджа трябва да бъде поставен в рамката на европейските и национални директиви за туристически дейности на територията на природните паркове. Прилагането на стратегически маркетинг в района съобразен с природните и антропогенни фактори може да повиши възможностите за развитие на неземеделски дейности, като се повишат доходите на местните общности. Това ще създаде допълнителни работни места и в същото време ще се превърне в предпоставка за демографско облагородяване на района [5].

Въпреки че има добри природни и културни дадености за развитието на туристически дейности, района на Странджа не се отличава с развитието на масов туризъм. Потенциални предпоставки за липсата на туристопоток могат да бъдат недостатъчният брой бази за настаняване (къщи за гости), липса на развита транспортна инфраструктура, както и недостатъчно организирани форми на събитийен туризъм. През последните години се забелязва, че очакванията и профила на туристите силно се променят - все повече се търсят ярки преживявания и незабравими впечатления, приключения, спорт, алтернатива на градското ежедневиe, на много места се развиват форми на нестандартен туризъм – посещения на ферми, пътуване с лодки и корабчета, велосипедни обиколки, риболовни, кулинарни и фолклорни състезания, екотуризъм и наблюдения на природата и редки животински и растителни видове, образователни турове, палатки и лагеруване, екологични „бригади“ от доброволци за опазване на природните зони, вина и кулинарен туризъм, исторически възстановки, карнавали и др. На територията на Странджа има подходящи предпоставки за развитие на такъв вид нестандартни туристически услуги, които не изискват голяма хотелска база и скъпи инвестиции, следователно е необходимо възможностите за предприемаческа активност в тази посока да бъдат проучени с цел подпомагане на местната икономика и популяризиране на местното природно и културно наследство [2, 4, 5].

2. ПРАЗНИЧНАТА ОБРЕДНОСТ И ТУРИСТИЧЕСКИЯ ПРОДУКТ

Създаването на нови туристически продукти, предлагането на нови и непознати места за посещение, измества акцентът върху традиционното качество на туристическия продукт – настаняване и обслужване насочено върху познавателното или емоционално преживяване от пътуването или посещението на туристическите дестинации. Цените остават решаващ фактор, но към тях се добавят и нови потребителски изисквания – повече активност (съпътстващи пакети за спорт, развлечения, обиколки, обучение), повече впечатления (екзотични дестинации, преживявания, свързани с местната култура – празници, обреди), изискване за локации, които не са пренаселени и са със запазена природа [6, 7].

Според някои определения, туризмът и най-вече алтернативните му форми се трансформира от „икономика на услугите“ към „икономика на преживяванията“. Обикновено селските райони са и с огромно запазено недвижимо културно наследство, с дълбоки корени в традициите, със съхранен фолклор и обичаи, с разнообразна флора и фауна и интересни природни феномени. Тези ресурси са потенциал за туризма, който може да се превърне в успешен инструмент за социално и икономическо развитие на местните общности [8, 9, 10].

Типичен за района на Странджа ритуал свързан с празничната обредност е нестинарството. Той е един от най-старите български обичаи, който в миналото е бил практикуван и в Беломорска Тракия, а днес е запазен само в няколко села на територията на Странджа – с. Българи, с. Кости и с. Бродилово (Фиг. 2).

Фигура 2. Нестинарски танц (с. Българи)

През 2009 г. ритуалът е включен в Списъка на ЮНЕСКО за нематериалното културно наследство. Корените на ритуала се крият в езическото минало на тези земи и произхождат от култа към Слънцето при траките. Танцът с боси крака върху жарава е уникален обичай, изпълняван от определени общности, чиито

покровители са Св. Св. Константин и Елена. Днес ритуалът нестинарство е най-добре запазен в село Българи в Странджа, където се провежда всяка година на 3 юни вечерта и привлича многобройна публика от цял свят [6].

Характерен празник през пролетта е „Филек“. Празникът протича в продължение на четиридесет и два дни от Тодоровден до Лазаровден. Характеризира се с богата фолклорна програма, в която участват млади моми и ергени. По време на танците („Завъртане“, „Провиране“, „Нека, нека върви“, „Игра на въже“ и други) младите хора избират своя бъдещ партньор. По време на празничната обредност могат да бъдат организирани фестивали свързани с популяризиране на местната култура, с което да бъде повишен туристическият интерес към районите в които празникът се почита и чества.

Типичен за пролетния празничен цикъл е празникът кукеровден. Характерен персонаж за празника в района на Странджа е белият кукер (Фиг. 3).

Фигура 3. „Бял кукер“ (Малко Търново)

Типичното за кукерите в този регион е че те не са маскирани, а лицата им са открити. Облеклото им включва бяла агнешка кожа и хлопци. Традиционното облекло е характерно само за района на Странджа. По време на събитието, което се извършва в периода между Месни и Сирни заговезни празникът може да бъде част от туристически турове, фестивали свързани с традиционната странджанска кухня или представяне на традиционни занаяти за региона [7].

На Светла сряда (Празна сряда) от Светлата седмица се изпълняват два обичая, които се правят за дъжд, плодородие, предпазване от градушка, бродници и лоши болести (Фиг. 4), които се характеризират с богат орнаментен сюжет.

Фигура 4. Празнично хоро „Мара Лишанка“

На този ден сред рупците в Странджа се изпълнява обичаят Мара Лишанка. От три наскоро омъжени булки (или три моми) вземат по един червен и жълт чехъл. Тези чехли се напъхват един в друг така, че червените да са отгоре, а жълтия най-отдолу и после се оформят като кукла, накичена като булка – с невестинско було и накити. Тази кукла, носеща името Мара Лишанка се приготвя в къща, в която няма умрели деца. При направата присъстват всички моми; после те я вземат и тръгват с нея из селото, като куклата се носи от мома с живи родители и която е лазарувала и кумичила. На определено за целта място, често и сред селото, момите спират и хванати за ръце, оформят две редици, една зад друга, във формата на полукръг. Момата с куклата застава срещу тях, а момите две по две (по една от външната и вътрешната редица) водят с нея диалог в песенна форма, като диалогът е с брачно-пожелателна насоченост. След това момата подава куклата на тази от вътрешната редица, която заема мястото ѝ и диалогът се повтаря с другите моми. След

като се изредят всички, момите, съпровождани от населението на цялото село, излизат от него, обикалят нивите и спират на реката, където се измиват, свалят булото и накитите от куклата и я „изкърват“ (т.е. потапят чехлите във водата), след което се прибират. На някои места ергените също вземат участие в обичая, който като цяло е с ярко изразена брачна символика.

Друг характерен празничен обред в района на Странджа е „Миша сватба“. По време на празника две жени едноименно хващат мъжка и женска мишка, слагат ги в кошница и ги връзват една за друга. Моми и ергени стават кумове, девери и зълви на „новобрачните“. Цялото село се събира и под съпровод на сватбарска музика понасят мишките извън землището, към гората или от другата страна на могила. Там ги пускат на свобода или ги хвърлят в реката, като вярват, че след тези мишки ще тръгнат всички домашни и полски мишки и така хората ще се отърват от мишата напасть. След този ритуал цялото село се събира на празнична трапеза [6].

Типичен за зимния празничен цикъл е характерен обичаят коледуване. В района на Странджа коледарите са група от мъже, предвождани от станиник (Фиг. 5).

Фиг. 5. Коледари от Странджа

Празникът е в навечерието на Коледа (Бъдни вечер), като групата предвождана от задомен ерген води останалите. Песните и ритуалите са свързани с наричания свързани със здраве, благополучие и берекет в семействата и стопанствата на домакините.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Комбинацията от природни и антропогенни ресурси на територията на Странджа могат успешно да бъдат прилагани, като алтернативни компоненти в развитието на различни видове туризъм. Съвкупността от типични за района празници и обреди е предпоставка за развитието на малък и среден бизнес, който може да си партнира с местното население. Необходимостта от изготвянето на богати културни програми в отделните населени места в района на Странджа е необходимост и задължително условие, което ще има мултиплициращ ефект върху туристическия сектор.

ACKNOWLEDGEMENTS

Статията е разработена в изпълнение на проект по фонд „НАУКА“ на „Университет по хранителни технологии“ – Пловдив на тема: „Социалният капитал като фактор за повишаване конкурентоспособността на сектор Туризъм на територията на Природен парк „Странджа“.

ЛИТЕРАТУРА

- Фол В., & Георгиева, И. (1987). Културно-историческо наследство на Странджа–Сакар. Народна младеж, София.
- Попов, Д., & Колев, П. (1990). Странджа между миналото и настоящето, В: Странджа Древност и съвремие, София, 429-444.
- Assenova, M. (2012). Problems of Sustainable Tourism Development in Strandzha Nature Park. Journal of Environmental and Tourism Analyses, 1, 43-63.
- Buhalis, D. (2000). Marketing the Competitive Destination of the Future. – Tourism Management Special Issue, 1-27.
- Lyubenov, L. (2019). Beekeeping marketing in the circular economy of the region of Strandzha. Journal of Mountain Agriculture on the Balkans, 22, 3, 21-45.

- Simeonova, V., & Milkova, K. (2018). Deindustrialization and urban decline in the border mountainous regions in the context of regional development (after the example of the Rhodopes and Strandzha-Sakar). Central and Eastern European Online Library, 9, 4, 36-48.
- Lulcheva, I., & Kirovski, S. (2019). Study of the influence of the factors for the development of cultural-historical tourism in Bulgaria. Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development, 19, 1, PRINT ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.
- Zlatarov, C. (2009). The head of Strandzha Park: They want to build resorts with 50-60 thousand beds. And where water from? <http://e-vestnik.bg/5757> (in Bulgarian).
- Management plan of Strandzha Nature Par., (2005). (in Bulgarian)
http://bbf.biodiversity.bg/files/doc/STRANDJA_ManagPlan_300805.pdf
- Directorate of Strandzha Nature Park. http://www.strandja.bg/BG/protected-territory_bg.html (in Bulgarian).